מרוות איג – צמח חודש ניסן תשע"ז

כתב: שיר ורד

תקציר: **מרוות איג** *Salvia eigii* (שפתניים) הינה צמח עשבוני רב-שנתי בגובה 30-60 ס"מ הגדל בקרקעות כבדות בצפון הארץ ומרכזה. זהו מין אנדמי אשר תואר על ידי מיכאל זהרי. מבחינה סיסטמטית זהו מין קרוב מאוד למרוות ירושלים אשר עבר אבולוציה כנראה, והסתגל לאדמות הכבדות של עמקי החבל הים-תיכוני.

==========

מרוות איג *Salvia eigii* (שפתניים) הינה צמח עשבוני רב-שנתי בגובה 30-60 ס"מ הגדל בקרקעות כבדות בצפון הארץ ומרכזה. בתחילת החורף מתפתחת שושנת עלים גדולים ומקומטים מאוד ובעלי פטוטרת ארוכה. עלי השושנת והגבעול בדרך כלל לא מחולקים לאונות אך שוליהם משוננים בשינון גס. לקראת האביב (בחודש מרץ) מתפתח גבעול פריחה אחד או יותר, מסועף מאוד לענפי משנה רבים. לעיתים ענפי התפרחת פרושים בצורה המזכירה מנורה, אך בניגוד ל**מרווה ארץ-ישראלית** שלתפרחתה צורת מנורה כמעט תמיד, מופע זה נדיר יחסית ב**מרוות איג**.הגבעול מרובע, מחוספס-זיפני, בעיקר לאורך המקצועות, בניגוד ל**מרוות ירושלים** הדומה לה, הגבעול איננו דביק. על הגבעול גדלים עלים ירוקים, מקומטים וקרחים מלמעלה, שעירים מעט לאורך העורקים מלמטה. עלי הגבעול נגדיים,תמימים, חסרי פטוטרות ונראים כלופתים את הגבעול, ראש העלים לרוב מחודד.

מרוות איג. צילם: שיר ורד ©
מימין – שושנת עלים ושני גבעולי פריחה בשלב טרום ניצנים. העלים משוננים בשינון גס
משמאל – לעלי השושנת פטוטרת ארוכה
לצפייה מיטבית – לחצו על התמונות

מרוות איג. צילם: שיר ורד ©
מימין – הצמח בסיום הפריחה, גבעולי פריחה מסועפים אך לא בצורת מנורה
משמאל – עלי גבעול נגדיים, ירוקים ומקומטים, חסרי פטוטרת
לצפייה מיטבית – לחצו על התמונות

הפרחים מפוזרים בדורים של 6-2 פרחים, המרוחקים זה מזה. בדרך כלל כל דור פרחים עטוף ע"י 2 עלים נגדיים חסרי פטוטרת וקצרים מהגביעים. הגביעים נשארים על עוקצים קצרים ומחוספסים, הגביע דו-שפתני, מחוספס-זיפני, אורכו כ-10 עד 15 מ"מ. השפה העליונה של הגביע ארוכה מעט מהשפה התחתונה. לשפה העליונה יש שלוש שיניים, ולתחתונה שתי שיניים.לעיתים רבות הגביעים מאדימים ולעיתים גם חלקי הגבעול העליונים. הכותרת בולטת מעל לגביע , אורך צינור הכותרת מגלוי בערך כאורך הגביע. הכותרת דו-שפתנית ושפתיה שעירות, השפה העליונה כפופה כחרמש ואורכה כפעם וחצי מאורך הגביע, שפת הכותרת התחתונה קצרה יותר , מחולקת לשלוש אונות שתיים זקופות וצרות וביניהן אונה רחבה הנטויה כלפי מטה.כמו בכל מיני הסוג בפרח 2 אבקנים רגילים ושני סטימינודים ועמוד עלי אחד.

הפריחה בחודשים אפריל עד יוני.

מרוות איג. צילם: שיר ורד ©
מימין – דורי פריחה. הגבעולים והגביעים שעירים מחוספסים
במרכז – הגביעים וחלק מהגבעול מאדימים
משמאל – דורי פריחה. עלים נגדיים בתחתית הדור, גבעולים, עוקצי הפרחים והגביעים מחוספסים, שפתי הכותרת שעירות
לצפייה מיטבית – לחצו על התמונות

מרוות איג הינה מין אנדמי לישראל וקרובה מאוד ל**מרוות ירושלים** שגם היא תת-אנדמית לישראל וסוריה. ההבדלים בין המינים הם: ל**מרוות ירושלים** כותרת גדולה יותר (יותר מפי שניים מאורך הגביע), וחלקי הצמח העליונים שלה (גבעולים, גביעים, עוקצי גביעים וחלק מהכותרת) דביקים (ובעלי שערות בלוטיות) בעוד של**מרוות איג** יש שערות מחוספסות ולא דביקות. המינים נבדלים גם בבית גידולם, **מרוות ירושלים** גדלה בקרקעות סלעיות בבתות וחורשים, ואילו **מרוות איג** גדלה בקרקעות כבדות ומעובדות. בית גידולה של **מרוות איג**, קרקעות כבדות, הפך נדיר מאז קום המדינה עקב הבניה המואצת והחקלאות המודרנית והיא נכחדה מרוב האתרים בהם נמצאה בעבר ונמצאת בסכנת הכחדה ולכן נכללה בספר האדום.

במסגרת סקר לאיתור אוכלוסיות של מינים אדומים שנערך ביוזמת הרט"ג בשנים 2014 עד 2016, נמצאו בסך הכל 4 אתרים בהם גדל המין בגליל התחתון (בין כלנית בצפון לשדה אילן בדרום) ו-3 אתרים באזור קרית גת ויער פלוגות. אוכלוסיה נוספת גדלה ברמת הנדיב שם היא מנוטרת (ראו במאמרם של שוורץ-צחור, פרבולוצקי ונאמן בכלנית משנת 2016).
מרבית ואולי כל האוכלוסיות שהיו בעמק יזרעאל ובשרון – נכחדו.

למרבה הפלא, המין התגלה בשנים האחרונות גם במרכז הארץ, באתרים שבהם לא נרשם בעבר, אולי בגלל שהיו בגבול שטחי אש. כותב מאמר זה מצא בשנת 2015 אוכלוסיה של עשרות פרטים של **מרוות איג** במטע זיתים צעיר על קרקע כבדה ממזרח ליישוב אלעד, עוז גולן מצא השנה (2017), עשרות רבות של פרטים בעמקים עם קרקע כבדה (אך מעורבת בסלעים ואבנים) ממזרח לראש העין. אתרים אלו נמצאים במערב השומרון ומוסיפים גלילה נוספת בה גדל מין זה. יש לציין שגם באתרים הללו נשקפת סכנה לאוכלוסיה כי בית גידולם מתוכנן להרחבה מזרחה של הערים אלעד וראש העין. מוצע לבחון אפשרות להרחבה של הגן הלאומי מגדל צדק לחלק מהעמקים בהם גדל המין ממזרח לראש העין.

הסוג **מרווה** כולל כ-1000 מינים , מתוכם גדלים בבר בארץ כ-23 מינים. הסוג מרווה הוא הסוג בעל מספר המינים הגדול ביותר במשפחת השפתניים ותפוצתו הטבעית מרוכזת בשלושה אזורים גיאוגרפיים. כ-500 מינים גדלים במרכז ודרום אמריקה, כ-250 מינים גדלים במזרח התיכון ומרכז אסיה וכ-90 מינים גדלים במזרח אסיה. מיני הסוג כוללים מינים עשבוניים חד או דו שנתיים, בני שיח ושיחים רב שנתיים.שמו המדעי של הסוג Salvia, נגזר מהמונח הלטיני salvera שמשמעותו בריא או בריאות והוא מתאר את השימוש המקובל בעבר ובהווה במינים מסוימים של הסוג ובמיוחד במין מרווה רפואית כצמח מרפא. כפי הנראה מקור השם העברי **מרווה** הוא שמו של אחד ממיני הסוג הגדל בסוריה ונקרא בשם מרוא. אפרים הראובני קישר בין שם הסוג מרווה לצורה אופיינית לחלק ממיני הסוג ובייחוד **מרווה ארץ-ישראלית** המזכירה את מנורת המקדש ולדעתו מקור השם במילה מוריה (על שם הר המוריה) או במילה מנורה. יש הטוענים שמקור השם הוא השימוש בעלי חלק ממיני הסוג (ובמיוחד מרווה רפואית ומרווה משולשת) להכנת תה המרווה את השותים אותו.השם המדעי והעברי ניתן ל**מרוות איג** על ידי מיכאל זהרי אשר תיאר את המין למדע ובחר לקרוא לו על שם מורו אלכסנדר איג ממייסדי הבוטניקה בארץ ומגלה המין (על אלכסנדר איג ראו בכלנית במאמרו של אורי רוזנברג).

תודות ל: **מימי רון** – סיכום סקר המינים הנדירים; **עוז גולן** – מציאת האוכלוסיות ממזרח לראש העין.

==========

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

ציטוט: ורד ש 2017 מרוות איג Salvia eigii – צמח חודש ניסן תשע"ז, צמח החודש העברי, כתב-עת "כלנית" מספר 4.

מרוות איג Salvia eigii – צמח חודש ניסן תשע"ז